

Färöiska folksagor upptecknade efter 1950

Åsa Nyman

Färöarnas muntligt traderade folksagor, *ævintýr*, har bevarats till eftervärlden främst tack vare dr Jakob Jakobsens insamlingsarbete under slutet av 1800-talet. Den sagoamling, som han publicerade i »Færøske Folkesagn og Æventyr« (1898—1901) har på Färöarna kommit att få samma ställning och betydelse som t. ex. Asbjørnsens och Moes »folke-eventyr« i Norge och bröderna Grimms »Kinder- und Hausmärchen« i Tyskland. På de flesta håll i Europa, inte minst i Norden, har folksagorna varit föremål för omfattande insamlingsverksamhet och studier. På Färöarna däremot har det varit andra sidor av folkkulturen, som dragit till sig forskarnas intressen. Inom sagoforsningen fick dr Jakobsen därför ingen efterträdare. Emellertid upptecknade dr Jakobsen åtskilligt flera sagor än vad som kom till synes i tryck. Hans primäruppteckningar från resorna 1892—93 och 1898, vilka bevaras i Färöarnas landsbibliotek i Tórshavn (*Føroya Landsbókasavn*, signum B XXVI), innehåller många andra sagotyper än de publicerade samt varianter till de flesta typerna.

Under 1950-talet gjorde författaren till denna artikel en genomgång och klassificering av dr Jakobsens samtliga sagouuppteckningar och tog samtidigt initiativet till insamling av folksagor i nutid jämte förfrågningar om sagoberättandets funktion i det färöiska samfundslivet. Det uppdrag och de frågelistor, som utarbetades för detta ändamål, översattes av dåvarande föreståndaren för Färöarnas kulturhistoriska museum, *Føroya Fornminnissavn*, Sverri Dahl, vilken också distribuerade dessa frågeformulär till lämpliga personer över hela övärlden. Som ett tack för denna värdefulla hjälp och som en

hyllning till honom på bemärkelsedagen den 31 mars 1980 återges i denna artikel ett litet urval av de sagor, som genom hans förmedling nedtecknades.

Flera av de personer som besvarade frågelistorna kom att fortsätta som sagoinformanter både genom personlig korrespondens med artikelförfattaren och genom att ställa sig till förfogande för den inspelningsverksamhet, som växte fram på Färöarna under 1960- och 1970-talet, och som numera är kanaliserad i verksamheten vid institutet för språk och kultur, *Føroyamálsdeildin*, vid Färöernas år 1965 grundade akademi, *Fróðskaparsetur Føroya*.

Det under senare tid erhållna folksagomaterialet är visserligen än så länge inte så omfattande, men det kompletterar ändå på ett värdefull sätt dr Jakobsens sagosamling. Tillsammans ger dessa äldre och yngre sagouppteckningar en bild av folksagans utformning på Färöarna under de senaste hundra åren och de speglar inte sällan Färöarnas kontakter med omvärld och litteratur.

Bland de personer som besvarade de nämnda frågelistorna bör särskilt nämnas Óli Reinert, Norðradalur, Súsanna Katrina Samuelsen, Húsavík, Marianna Jacobsen, Nólsoy och Maria Skylv Hansen, Tórshavn. Deras repertoar innehåller ofta sagotyper, som redan dr Jakobsen presenterade men uppvisar även många nya typer. Det senare är särskilt fallet med Óli Reinerts sagoförråd, som är ovanligt stort. De förstnämnda sagorna synes vara sådana som varit särskilt gouterade i den färöiska folksagotraditionen att döma av deras rika förekomst. Givetvis kan nutida sagoinformanter tänkas ha läst och påverkats av tryckta sagosamlingar, såväl dr Jakobsens som andra. De återgivna sagorna har emellertid i allmänhet en utformning, som talar för att de förmedlats på muntlig väg.

De i denna artikel anförda sagotexterna¹⁾ har i en efterföljande kommentar satts in i internationellt sammanhang genom hänvisning (AT + nummer) till det av Antti Aarne och Stith Thompson skapade klassifikationssystemet för folksagor, *The Types of the Folktale*.²⁾ Med hjälp av detta index kan den intresserade skaffa sig

¹⁾ Sagotexterna har fått sin ortografi tillrättalagd efter modernt färöiskt rättskrivningsmönster och inspelningarna har skrivits ut genom tillmötesgående hjälp av Jóhan Hendrik W. Poulsen och Mortan Nolsøe vid *Føroyamálsdeildin*.

²⁾ FFCommunications N:o 184. Helsinki 1961.

en uppfattning om respektive sagotyps förekomst i Europa och annorstädes. Det färöiska sagomaterialet finns emellertid inte representerat i detta internationella folksagoindex. I kommentaren lämnas dessutom upplysning om ifrågavarande sagors ställning i den lokala traditionen.

ÓLI REINERT (1887—1974) föddes i Norðradalur, Streymoy, där han var kungsbonde på den gård, som både hans far och farfar innehhaft, i *Niðristovu*. Fastän han själv och hans hustru av principiella skäl aldrig berättade sagor för sina barn, har han ändå kunnat lämna en samling sagor av ovanligt stort omfång och intresse. Alla dessa sagor hörde han nämligen som barn berättas av sin farmor, *Angelika Reinert*, vilken av allt att döma var en sagoberättarska av stora mått. Hon föddes 1829 i Kaldbak, *Uppi í Geil*, och flyttade till Norðradalur i samband med giftermålet med Óli Johannessen år 1854. Hennes far, bonden Cornelius Christian F. Reinert, var född i Köpenhamn. Han omkom till sjös, när Angelika var endast 9 år gammal. Hennes mor var dotter till prosten Andrias Christian Djurhuus, vars far, också han präst, var född i Danmark men kom till Färöarna 1737. Angelika gick aldrig i skola utan fick sin undervisning i hemmet såsom det vanliga var på Färöarna vid denna tid. Hon torde ha haft tillgång till litteratur i morfaderns hus, men det är tveksamt, om det fanns sagopublikationer där. Vissa sagor i hennes repertoar kan visserligen ledas tillbaka till äldre litteratur, men de kan lika gärna vara ett muntligt arv från hennes danska förfäder.

I Óli Reinerts hem var det så vanligt med sagoberättande att vissa av sagorna kom att bli talesätt i sammanhang där de passade in. När t. ex. någon åt så omåttligt mycket att andra blev utan, brukade man säga att han åt som »Stóra Skegg« (AT 301). Andra sagor som brukade användas på liknande sätt var »Prestamamman« (AT 1536 A), vilken man inte slapp ifrån, fastän hon var död, och »Grøna Skegg« (AT 900), vilken man inte skulle förakta, därfor att han hade grönt skägg.

1. Revurin og kellingin

Einaferð var tað ein revur og ein kelling, tey fóru at karða og spinna. Revurin skuldi karða, og kellingin skuldi spinna. Men revurin hann var so ódrúgiligar við karðan; tá ið hann hevði karðað nakað, so blakaði hann karðarnar og fer út. Og hann er góða lótu burtur, og so kemur hann aftur. So sigur kellingin við hann: »Hvar hevur tú nú verið?« »Handan á«, sigur hann. »Hvat hevur tú gjört har?« »Doypt eitt barn.« »Nå, hvussu eitur tað?« »Oman av kolli.« »Undarligt navn, undarligt navn.« Nú var tað soleiðsna, at kellingin hevði eina tunnu av smøri standandi í hjallinum, og hetta visti revurin av. Hann hevði fingið gott eyga til hetta smørið, og hann var so farin út í hjallin og etið tað ovasta av tunnuni, og tí kallaði hann tað barnið fyri: Oman av kolli. Men hann hevði ikki karðað meir enn eitt sindur, so kastar hann frá sær aftur og út aftur, og so kemur hann aftur, sleikir sær um kjaftin. »Hvar hevur tú nú verið?« spryr hon. »Eg havi verið handan á.« »Hvat hevur tú gjört har?« »Doypt eitt barn.« »Hvussu eitur tað?« »Mitt um miðju.« »Mitt um miðju? Undarligt navn, undarligt navn. Far nú aftur og karða.« So fór hann aftur at karða, men ikki er so leingi, so tveitir hann karðarnar aftur og so út aftur. Og hann kemur inn aftur, sleikir sær um kjaftin, sigur kellingin: »Hvar hevur tú nú verið?« »Eg havi verið handan á.« »Hvat hevur tú gjört har?« »Eg havi doypt eitt barn.« »Hvussu eitur tað?« »Etið alt.« »Etið alt? Undarligt navn, undarligt navn.« Nei, nú fær hon illtankar til: »Bara hann ikki hevur verið eftir smør-tunnuni hjá mær.« Hon fer út í hjallin. Nú er alt etið úr tunnuni hjá henni, og nú er hon rúkandi óð. »Nei,« sigur hann, »ver ikki ill við meg. Eg skal lata teg fáa nógv síl.« Kellingin var so grúiliga óð eftir síli. Tað var tað besta, hon fekk, tað voru síl. Men tað var kavi, og gler var í ánni, og men so voru einkult hol í ánni allíkavæl, sum tey sóu niður í vatnið. »Hvussu skulu vit fáa nekur síl?« sigur hon, kellingin. »Jú, tú skal seta halan á tær niður í eitt av hesum holunum, sum eru í glerinum, og so koma tey at tagra (!) seg á, tí tey eru svong nú. Nú, ið frost er, nú er lítið at fáa at eta hjá teimum.« Og hon var so, og hon setur seg so niður og koyrir halan niður í holið. Og tað er so skjótt, án rennur har, og hon fólir, tað rykkir í, nippar í, og halin hann frystir fastur í ísin har niðrii. Og hon vil sleppa upp aftur. »Nei, nú tími eg ikki« »Jú, sit eitt sindur aftrat.« Og so bleiv hon við at sita, men tá ið hann heldur, at hon er ordiliga fryst föst, so biður hann hana reisa seg upp. »Ja, nú haldi eg, at tú hevur fingið nokk av sílum á, nú kanst tú reisa teg.« Og hon skal reisa seg, nú er hon föst. Og hann biður hana bara takा og skrykkja á, tí at tað eיגur at og tað er tí, at tað er so tungt fyri hana: »Sílini eru so nógv, tú orkar ikki.« Og hon tekur ódnartak á seg, men hvat? Nú slítnar halin burtur úr henni, og hon fer at blöða og fer eftir høvdi niður í eitt annað hol og doyði niðri undir glerinum har. Sloppið var hjá revinum. Glaður var hann.

2. *Bartal beinleysi*

Einaferð var tað ein mamma og ein sonur, sum búðu nakað nær við landavegin, og sonurin var lamin. Hann róptu tey Bartal beinleysa, tí hann kundi ongasteðs fara, uttan hann hevði ross. Hann mátti sita á rossabaki. Og hann var oftani at síggja (at) ferðast eftir landavegnum og har á leið, men altið á rossi, tí hann var lamin. Og tey hóvdú so neyt, hevði henda mamman, hon passaði neyt, og so hóvdú tey, tóku við hvort móti gestum eisini, sum gistu, sum komu fram við vegnum. Men so var tað eina ferðinar, hann var ja, so var tað ein genta, sum æt Klára, hon var forlovað við einum manni, sum æt Öla Bring. Og hendar gentan, hon hevði so runnið undan einum manni, sum var eftir henni, og hon hevði krógvað seg í hoygginum hjá, desini hjá hesi einkjuni. Des stóð uttan fyri húsið. Og so hesin her maðurin, ið rann eftir henni, hann misti hana vekk, og so kom ein maður har framvið, sum fór inn har at biðja tey um hús, tí tað var blivið — vorðið seint. Jú, hús skuldi hann fáa. Tey góvu honum so mat og drekka, og so tá ið hann hevði etið og drukkið, so spurdi sonurin, um hann ikki vildi koma út í fjósið at hyggja at neytunum. Jú, tað hevði hesin maðurin hug til, og hann fór so út við honum, og tá ið hann fór — gekk inn í millum kýrnar og hugdi, og tá var hesin Bartal beinleysi, tá var hann ikki beinleysur. Hann tekur so ein knív og stingur hann millum herðarnar, so hann doyði, og so legði hann hann í ein krók og kastaði nakað av hálmi út yvir hann, og so fór hann inn aftur til mammuna; og so sigur hon við hann: »Nú, hevur tú ornaðhatta har viðmannin?« »Ja,«, sigur hann. Hetta sær henda gentan, sum liggur í hoynum, tí hurðin — fjóshurðin stóð upp á glopp. Hon hevur sæð inn í gjøgnum, hvussu hetta gekk fyri seg. Og so er tað eina ferðinar, at hesin Öla Bring, hann kom har, og hann møtti Bartali beinleysa, og nú lá hann á jørðini. Nú sigur hann við hann, at hann var dottin av hestinum, at (!) biður hann vælsgagnaðan at hjálpa sær upp aftur á rossið, tí at ikki slapp hann uppá. Tað var gaman í, sigur hann, hann kundi hjálpa honum upp á rossið. Hann skal so taka hann í kneppið og lyfta hann uppá: »Nei, ikki handa mátan, nei ikki so eg fái so grúliga ilt, nei ikki soleiðsnar. Tað frægasta er hjá mær, tað er, tá ið eg kann sleppa upp á bakið á einum manni og so av bakinum upp á saðilin á hestinum. Tað er tað frægasta. Tað fái eg minst ilt av.« Ja, ja, sum hann vildi, sigur hann og biður hann so koma upp á bakið. Men nú er hon á veg, hendar Klára, sum hann var forlovaður við, og hon sær tað, at hann skal fara at hjálpa honum upp á hestin, og tað var soleiðsnar, at nú visti hon, at hetta var alt lótir. Hesin Bartal, hann var slættis ikki lamin, tað var bara nakað, sum hann gav seg út fyri at vera. Tað var hann, sum hevði dripið mannin í fjósinum, og nú hann skal akkurát taka knívin, Bartal beinleysi, ætlar at renna hann millum herðarnar á honum, og nú tekur hon, hon loypur til, Klára, og rívir hann av bakinum á honum og niður. Hann dettur á jørðina. Á, hann at vena og gremja seg so ræðuligt, at hvat var tað, hon gjørði við seg, hann ólukkudýrið, lamin, neyðardýr. Onei, sigur hon við dreingin hjá sær, at hann ætlar bara at drepa hann, bað hann ikki lurta eftir honum. »Hann er slett

ikki lamin,« sigur hon. Å, biður hana ikki snakka sovorðið, jú, jú, tað var hann. Og, ja, eitt skuldi eg kanska sagt fyrst, tað var tað, at har á leið har var altið fleiri morð, og öll vóru upp á tann mātan, at, at tey vóru stungin í bakið, öll hesi morðini, millum herðarnar. Ja, nú, nú heldur hann, hann má trúgvá gentuni. Ja, sigur hann, at hann skal undirsökja hetta her, og nú Bartal fær, segði hann, at vita tað, at hann skal undirsökja og behandla hann og ætlar at arrestera hann, nú kemur øði í hann, og teir at berjast. Tað var ein øgiligur kampur pá lív og deyð millum teir báðar, teir tókust har á vøllinum. Einki — ikki lamin tá, bara nakað sum hann læt ser, og hevði ikki hon verið við, so hevði hann helst vunnið sigurin, men hon hjálpti so mikið, at tey blivu tey, sum blivu sigurharrarnar, og hon hevði bond har, sum tey fingu bundið hann. Tey fingu so bundið hann soleiðsnar og fingu so givið hann ann fyri politiinum og ella rættinum, sum tá var, og so kom hann til forhoyr, og tað bleiv so, hann bleiv so deyðsdømdur. Hann skuldi — tí tað bleiv uppdagað — hann bekenti tá, at hann hevði dripið öll hesi her, sum vóru stungin millum herðarnar. Men sum altið plagar at vera, at áðrenn hann skuldi — hann skuldi heingjast, og so bleiv hann spurdur, um hann ikki hevði eitt seinasta ynski, sum tey plaga at spryja sovorðin deyðsdømd. Tað síðsta ynski? Jú, hann hevði eitt ynski, segði hann. Hann vildi sleppa at — at kyssa mamma sína síðsta farvæl. Jú, jú, tað mātti hann hava loyvi til. So kemur henda gamla mamman til, og tá ið hon kemur til hansara, tá tekur hann og bítur nösina av henni, kvettir nösina av við tonnumun og spýtir hana aftur í ansiktið á henni. Hatta skuldi hon hava í lön fyri tað, at hon hevði lärt seg, altsو, frá lítlum av, hevði lärt seg at stolið og dripið og alt ilt. Hetta skuldi vera lönin, hon fekk afturfyri frá sær. Og so gekk hetta sína rættargongd. Hann bleiv avrættaður. Og hon, eg veit ikki lagnuna hjá henni, hon fekk í alt fall onga nös aftur.

SÚSANNA KATRINA SAMUELSEN är född 1904 i Húsavík, Sandoy, där hon fortfarande är boende. Hennes far, Hanus Antoniussen, var odalsbonde på Skumpitoft. Även farföräldrarna hörde hemma i Húsavík. Modern, *Malene Fredrikke Poulsen*, kom från Hestur, där även mormodern var född. Morfadern däremot härstammade från Velbastaður.

Susanna Samuelseni har tecknat ner ett antal sagor, som hon hörde som barn och som hon i sin tur berättat för sin son. En av sagorna, den nedan anförla »Tann kolluta muan«, berättade hennes mor. De övriga sagorna hörde hon berättas av en grannvinna, *Cathrina Magnussen i Toft*, kallad »navnan« av fru Samuelseni på grund av namnligheten. Denna brukade berätta sagor och sägner för barnen, medan hon satt och stickade. Hon härstammade från Eiði på

Eysturoy men kom redan som 19-åring till Húsavík, då hon gifte sig med *Magnus í Toft*, »Stóri Magnus« kallad. Hon var född 1870 och var dotter till Ole Ellingsgaard, kungsbonde i *Garði*, Eiði. Såväl mor- och morföräldrar som farföräldrar hörde hemma i Eiði. Några av sagorna hade »navnan« redan som barn hört berättas av en syster till fadern, alltså redan på 1870-talet.

Fru Samuelsen menar att »navnan« läste mycket, inte minst dr Jakobsens »Færøske Folkesagn og Æventyr«. Att döma av rubriken på två av hennes sagor, »Snerkti Risi« (AT 301) och »Risans klóta« (AT 311) skulle man också kunna tro att de var ett återberättande av Jakobsens sagor med samma namn (nr 1d och 2a). Vissa detaljer i »navnans« sagor tyder emellertid på att hon fått dem från annat håll.

De nedan anförlda två sagorna är tydligt tillrättalagda för barn. Den första har en klart pedagogisk och kristen-etisk inriktning och den senare har ord och vändningar, som passar små barn.

3. Krákudóttir

Einaferð var tað ein maður og kona, tey áttu eina so deiliga smágentu, ið var so góð og fitt og vøkur, men so doyði mammán, og pápin giftist uppaftur við eini aðrari konu, ið ikki bleiv góð við hesa lítlu gentu, tí hon var so avundsjúk inn á hesa smágentuna, tí hon var so vøkur og báðar deturnar hjá henni so ljótar, og hon setti hana í øskuna at grava í eldinum á grúgvuni og gera alt tað ringasta og skitnasta arbeidiði, ið vera kundi, og læt hana í teir ringastu kloddar, ið vóru í húsinum. So tá tær allar vóru vaksnar, skuldu tær út at tæna — vera arbeiðskonur — hinar báðar systrarnar fylgdust avstað, men Krákudóttir — soleiðis kallaði stjúkmamman hana — hon skuldi ikki fylgjast við teimum, tí tær skuldu eisini vera so fínar og Krákudóttir bert í spjørrum og kloddum. Tær fóru undan, og á leiðini móttu tær einum so gomlum og ússaligum manni, ið hevði mosa á tonnumnum av berum elli. »Komið og hjálpið mær«, segði hann, »at pilka mær mosan burt millum tenni nar. Men tað vildu tær ikki. »Nei, vit fara ikki at spilla okkara fínu hendur at pilka mosa úr tínum tonnum«, søgdu tær so hjartaleyrsa. »Skamm fáa í tykkum«, segði gamli, »altilt gangist tykkum í lag«. Og so fóru tær vimsandi sín veg. So komu tær til eina kúgv, ið bað tær koma at mjólkja sær; hon var so spent av mjólk. Nei, einki lögdu tær í hennara mjólk; hvussu ring hon var, tær fóru ikki at dálka sínar fínu fingrar at mjólka — og so fóru tær sín veg. Aftur koma tær fram á eina ær, ið ikki fær lembt. »Mæ, æ, mæ«, sigur ærin, »komið og hjálpið mær«. »Nei, einki leggja vit nakað í teg, ligga tú bara har«. »Alt gangist tykkum illa«, segði ærin — og kúgvin við. Og so tær vimsandi sína leið. Aftaná tær kom so

Krákudóttir togandi, og hon sær mannin sum tær, ið bað hjálpa sær. »Ja«, segði hon, »eg skal koma beinanvegin«, og fór at hjálpa honum. »Alt gangist tær væl í lag«, segði gamli maðurin, tá hon so varliga hevði pilkað mosan úr tonnum hans, og hon var eisini so glað at hava kunnað hjálp honum. Sama var við kúnni og ærini, hon hjálpti teimum so væl, hon kundi; hon hugsaði einki um sínar finu hendur, men vildi bara so fegin kunna hjálpa teimum. »Alt gangist ter væl í lag«, segði tey øll við hana, »í hvar tú fert og ert«. Og so fór hon so glað sína leið, har hon skuldi vera arbeiðskona, og gjørdi alt so væl og gott, skrubbaði og skúraði alt so væl, so væl, bæði beinkir og skamlar, pottalok, byttur og tuflur, pottar og trog (fiskatrog og grindatrog); alt, alt skein, meðan hinar báðar einki tímdu gera, tí tær skuldu og vildu vera so finar, so finar og ikki tímdu at gleða ein annan, tí tær ikki vóru glaðar sjálvar (sum ein segði við meg einaferð um »tann ið ikki gleðir annan, er ikki glaður sjálvur«).

Eisini reiddi hon sengurnar upp hvønn ein morgun og sópaði gólvini við kveistrinum so væl inn í hvønn ein krók og sópaði alt støv og sót niður úr erva og krókum; hødduna á øllum, á døgurðapotti, nátturðapotti og øðrum pottum varð eisini skúrað so blankt við finum sandi og tvøga av posalørfiti, og mjólkardyllurnar ikki minst, og biðiskinn, fetil og haft, og mjólkarsílin, ið eisini var av træ og skúrað við; løriftalappi varð bundin um opningin á sílini og varð eisini vaskaður væl og virðisligani; skúraði við finum sandi og tvøgu hvørt eitt gólv og allar beinkirnar, ið vóru í roykstovuni, skamlar og øll pottalokini og tuflur (av træ, sera, hytum, vóru allar).

Tá Krákudóttir alt hettar hevði gjørt, vaskaði og greiddi hon sær og setti seg við stokkum ella einum hvørjum øðrum arbeiði, ið fyrir fall í húshaldinum hjá matmóður síni, so matmóðirin fekk stóran tokka til hesa góðu gentu, sum so trúliga gjørdi alt sitt arbeiði. Men hinar báðar systrarnar, tær tímdu einki at gera av nøkrum, alt var for skitið og ilsligt fyri tær, teirra finu fingrar; heldur hevði mammán ikki lært tær nakað at gera, so tað kom teimum illa afturum-aftur, nú tær skuldu standa á egnum beinum úti í lívinum. Nú var tíðin komin, tær skuldu allar heim aftur til hús til sín sjálvs, og tær skuldu fåa lón sina; tað vóru 3 skrín sett til tær, hvør skuldi eiga sítt. 1 var reytt, eitt grønt, triðja svart, og tær báðar yngru systrarnar tóku beinanvegin tey vøkru skrinini, so tað svarta, var eftir til Krákudóttrina, sum vant. Skrinini vóru læst til, og lønin í. Nú tær koma til hús og fara so glaðar at bróta upp skrinini, nú vilja tær forfarast; nú er einki utan bøkkar og mold í skrinunum, og maðkar skriðu uppár, og tær at spyrsa Krákudóttur, hvat hon hevði fingeð. Nei, hon hevði einki fingeð, mátti hon so siga, um tær ikki skuldu tikið alt frá henni. Tær tonktu ikki meir um hettar, tí hennara skrin var eisini nögy tað ljótasta, so har var einki í, hildu tær; men Krákudóttir hevði fingeð so nögy og so pent, at hon hoppaði av gleði fyri seg sjálva; har vóru í skrinunum 3 so vakrir kjólar, ein skein sum sólin, ein sum mánin og triði sum stjørnurnar, og so vóru eisini trinnir svartaskógvær til hvønn kjólan og 3 hattar eisini til hvønn, so hon var ovurmáta glað um alt tað nögyva stásið, ið hon hevði fingeð fyri allan sín

trúskap og arbeiðssemi — og soleiðis gongst tað honum, ið altíð er hjálpsamur og hugagóður til arbeiðis sum hesi stakkals gentu, ið ongan góðan hevði í verðini. — So, nú einaferð, nú skal stórt brúdleyp standa og brúðarparið fara í kirkjuna, og alt fólkið fór at síggja hettar brúðarpar (soleiðis nakað haldi eg, tað var, at tað var brúðarvígsla í kirkjuni), og hesar systrar fóru við, men Krákudóttir móttí sita eftir í øskuni og henta ein heilan sekk av ertrum upp aftur, sum stjúkmóðirin hevði stoytt í øskuna fyri at forða henni; men hon bað allar himmalsins fuglar koma sær til hjálpar, og teir so komu úr øllum ættum, og skjótt var alt upppikkað, og so gamla at vaska og greiða sær pent, so pent, at tað skein av gomlu, tá øll øskan var skolað burtur, tí hon var so fríð og pen, og so at lata seg í tann fyrsta kjólan, ið skein sum stjørnurnar, og skógvær við, og so í kirkju, men setti seg í uttastu brík fyri at sleppa skjótt út aftur, áðrenn hini fóru; men tá hon skuldi skunda sær úr kirkjuni, misti hon skógvín av øðrum fótinum í forkirkjuni, og skógvurín stóð eftir, tí hon móttí skunda sær, so eingin skuldi síggja hana, men kongssonurin hevði sæð hana alla tíðina í kirkjuni, tí hon var so avbera vökur ein genta, í øllum hesum stási, ið klæddi henni so væl, og kongasonurin vildi finna hesa gentu, ið mist hevði henda skógy, tí tað móttí vera tann sama genta, ið hann hevði sæð alla tíðina fyri sær, og hann at leita allar gentur upp, ið passaði henda skógvín, men eingin passaði. Tá legði henda stjúkmóðirin ráð upp við døtur sínar, at høgga at(!) tánni og hælinum — og tá passaði skógvurin; og tá so kongasonurin fór ríðandi við gentuni á hestí sínum til slottíð, tá sang ein fuglur uppi í einum træi: »Høggin hæl, og sniðan(!) tá, heima situr jomfrú við gullskógví á«. Tá fór hann at hyggja og så, at skógvurin var fullur av blóði, og renai hana frá sær aftur sín veg. 2. dagin var fólkið aftur komið saman í kirkjuni, og gekst tað Krákudóttur pá sama máta sum tann fyrra, móttí sita í øskuni og henta so og so nögv upp av korni, áðrenn hon slapp nakrasteðs; men himmalsins fuglar komu og hjálptu henni, sum hon teir bað; og læt hon seg so í hin næstpenasta kjólan, ið skein sum mánin, og hatt og skógvær hartil, og so hon í kirkju og setti seg í uttastu brík. Men kongssonurin bar eygu síni alt fyri eitt við hana, men misti hana úr eygssjón, tá hon so brádliga hvarv av kirkjuni; tá haldi eg, hon eisini misti annan skógvín, men nú veit eg ikki reiðiliga, utan líkamikið, móðirin legði hini systrini ráð at høgga av hæli og sneiða av tánni, og aftur sang fuglurin upp í trænum: »Høggin hæl og sniðin tá, heima situr jomfrú við gullskógví á«. Tá gjørdist prinsurin óður og lovaði, at ta rættu vökrum gentuna skuldi hann finna, og læt tjøra forkirkjuglövið 3. ferð, tey voru í kirkjuni hettar brúdleypshald.

Og triðju ferðina pyntaði Krákudóttir seg í hin vakrasta kjólan, hatt og skógvær, tá hon var liðug í øskuni, og fuglarnir, henni hevði hjálpt, so mis-kunnarsamir móti hesi góðu gentu, ið hevði tað so ringt hjá síní stjúkmóður, og fór aftur í kirkju; men tá hon skuldi flýggja av kirkjuni, stóð skógvurin fastur eftir í gólvimum, og tað var hin allarvakrasti gullskógvurin av øllum vökrum skógvum, ið nakar prinsur hevði sæð, og lovaði hann við sær sjálvum

at finna hesa gentu, sum hann vildi so vist hava til drotning sína á kongs-slottið og læt sóknast inn í hvørja holu og hvønn ein krók, ið henda genta mátti hava goymt seg. So komu teir eisini har, ið Krákudóttir búði. »Nei, har var eingin genta«, søgdu tær báðar systrarnar, ið passað hevði skógvarnar fyrr. »Jú«, søgdu teir, ið leitaðu, »her er onkur onnur inni.« »Nei«, segði stjúkmamman, »einki uttan eitt vesalavætti, ið altið situr og grepur í øskuni sum ein øskudólgur«. — »Ja, latið meg tá fáa at síggja hana«. Og tað mátti henda ónda stjúkmamma til, so illa hon vildi, og so fekk gentan boð at vaska og pynta seg og móta upp hjá kongasoninum, og hon so fekk gjört, tí tær tordu ikki nokta henni tað fyri kongsins boðum, og so kom hon uppskrýdd fyri kongs-sonin, ið kendi hana í somu stund og setti gullskógvín á fót hennara, henda lítlá fitta yndisliga genta, ið var so smæðin og góð. »Ja«, segði kongasonurin, »tú ert tann fitta, vakra genta, eg så koma í kirkjuna, ið eg kundi síggja hevði eitt so gott og reint hjarta saman við vakra andliti tínum, og tú skal nū blíva kona míni og verða drotning á slottinum og hava tað so gott, so gott hjá mær, konginum sjálvum.« Og henda gentan bleiv so glað, so glað, tí kongssonurin var so vakur og góður. Men stjúkmamman og systrarnar, tær brustu so allar 3 av harmi, sum honum gengst, ið illa livir fyri øvundsjúku. —

»Alt gangist tær væl í lag, í hvor tú fert og ert«, segði gamli maðurin við Krákudóttur, og hon gjördist so glað, at hon hevði hjálpt onkrum, ið hevði tað ringt.

Aftur mótti hon hesi somu ær, sum hinár stjúksystrarnar høvdu møtt og einki hjálpt. »Mæ-æ-æ«, segði ærin, »kom og hjálp mær.« »Ja, eg skal koma beinanvegin«, og hon so gjördi, og ærin varð hjálpt. »Alt gangist tær væl í lag«, segði ærin og var so glað, so glað, og gentan við. (Ja, kúgvín, hon var fyrst enn ærin — men sama kann gera). Hon fekk eisini somu hjálp, og øll vóru so glað, so glað, men allarmest var gentan glað og hinár systrarnar óglaðar og illfýsnar, sum tað altið gongst honum, ið ikki vil gleða ein annan.

4. Tann kolluta muan ella Mua kodd

Tað var einaferð ein smádrongur og ein smágenta, tey fóru at reka eina kolluta kúgv, men so kom mjørki á tey, og tey viltust burtur og funnu ikki heim aftur til mammuna. Gentan var í tuflum og fór at gráta, tí hon fann ikki mammuna aftur, og datt í eitt runudíki og misti tufluna av øðrum fótinum og græt so sárliga eftir mammuni. »Grát ikki«, sigur beiggin, »beiggin skal finna tær tufluna aftur.« (»Tuffi tuffi atte« plagdi líltli sonur míni siga, tá eg fortaldi fyri honum hesa söguna). Og so fann beiggin »tuffi tuffi atte«, og so fóru tey at ganga, og mjørki var, kavtroðið í mjörka, so tey funnu einki hús aftur, men gingu og gingu, inntil tey komu til eitt hús takt við pannukökum, og tey vóru so glað, og so fór drongurin upp á tekjuna at taka sær pannukökur, men gentan vildi sleppa upp á tekjuna við. »Nei, nei«, segði beiggin, »kom ikki, tað er so veikt, takið.« Og so setti hon seg at bíða undir ein stein; nú drongurin skavast uppi á takinum, nú letur í kjallaranum: »Fjørið mítt, fjørið mítt,

hvat er hettar, ið skavar uppi á takinum? »Hettar er bert ein lítil smáfuglur«, sigur drongurin, og so fór hann niður av aftur við pannukökum í fullum kneppi og bar til systrina at eta; settust undir einum bakka, og tey ótu seg steinmett, og so sovnaðu tey so sött. Morganin eftir fóru tey aftur at taka sær pannukökur av takinum, og sum fyrru ferð, gentan (systirin) vildi sleppa upp við, men: »Nei«, segði beiggin, »tú mást ikki koma, tí so detta vit bæði oman.« Og so røyndi hon at akta beiggjan, sum visti betri. Aftur rópar hettar sama í kjallaranum: »Fjørið mitt, fjørið mitt, hvat er hettar, ið skavar mær á takinum? »Bert ein lílit smáfuglur«, sigur drongurin og fer síν veg við pannukökum til systrina, ið var so ótolin at bíða. Og so settust tey glað at eta sær pannukökur undir ein bakka, inntil tey voru mett, og so sovnaðu tey bæði tvey. Triðja morganin fara tey aftur avstað aftur at fáa sær meir av hesum deiliugum pannukökum, ið smakkaðu so væl, so væl, og tá var systirin ikki at snakka til rættis hjá beiggjanum, men fór klúgvandi beint upp á takið, áðrenn beiggin visti av, og »putshey«, tá brotnaði alt takið undan teimum, og tey duttu bæði niður ígjögnum niður á botn, og tá stóð ein kelling á kvørnini og móli, og tey at taka mjøl frá kellingini upp í fyriklaðið hjá gentuni og húgvuna hjá dronginum. Og so fer nú kellingin at bera av kvørnini, mjølið, men hvat, nú er einki mjøl. Hon kávar og skavar, runt, runt kvørnina, runt eftir lúðrinum, men einki mjøl var at fóla, og hon, gamla, var eisini blind, sum vera man. Og so fór gamla at mala tað dýrasta, hon orkaði, og helt fyri: »Antin er tað müsin, ið melur, ella tjóvirin, ið stjelur, ella ruggar henda gamla ikki rætt». Og hon móli so hart, so hart — — — at hon prumpaði við (hetta segði móðir so ógviliga stillisliga fyri okkum smábörnum og mær, tá hon taldi). Og nú fara børnini so at læa. »Fjørið mitt, fjørið mitt, ert tað tit, ið smáfuglarnir eru. Ná skal eg taka tykkum og seta tykkum fost í eitt myrkt kamar, og hon favaði um alt húsið við sinum langa favni, og tey lupu undan í hellir og holar, men tað nyttæði alt einki. Hon fekk í velið á gentuni og í toppin á dronginum, og fost voru tey í kamarinum, har batti hvørki bøn ella løn, hvat tey grótu, og illa lótu. »Nei«, segði gamla, »tit skuldu betri ikki gungið mær uppi á tekjuni og brotið mær hana niður og tikið mær pannukurnar«. Og tað hildu tey nú við, at sovorðið skuldu tey aldri gera aftur meir tað, tey livdu, bara tey sluppu út aftur úr hesum myrka skoti, og so tók hon tey út aftur, men skuldi leggja sær tey í bakarövnin, men drongurin bað gomlu kelling leggja seg fyrist, tí hann dugdi ikki. Hon so gjørði, og tá var gamli ikki seinur at smekka hurðina afturfyri. Og sloppin voru tey og fingu bæði alt mjølið og alt tað gull, ið-kellingin átti, og meiri til, og so aftur til hús. Tá var gleðin stór, tá tey sóu mammu aftur.

MARIANNA JACOBSEN är född 1905 i Kongsstova, Nólsoy. Såväl hennes föräldrar som hennes far- och morföräldrar var Nólsoy-bor, likaså hennes make.

Marianna Jacobsen har upptecknat tre sagor efter sin mor, *Julia Hansen*. Förutom nedan återgivna saga »Kola«, om flickorna hos jätten, är det den välkända sagan om räven och isbjörnen (AT 15) samt en kort, ramsartad saga (AT 2022). Efter fadern, bonden och läraren *Hanus i Kongsstovu*, har hon en skämtsaga om prästen som inte var nöjd med sitt tionde. Hon uppfattar inte denna berättelse som en saga, *ævintýr*, utan som en sägen, *søgn*, eftersom den hänför sig till en sägenomspunnen präst på Sandoy, *Kálvur Lítli*. Fadern skall ha hört sagan av en person som var född 1822, vilken i sin tur skall ha hört den just på Sandoy.

5. *Kola*

Einaferð var tað ein maður og ein kona, tey áttu tríggjar dötur; so ein dagin biður pápin ta elstu dóctrina fara í ánnu at vaska sær einar tveingir; hon fer so, men hvat, hon er ikki meir enn komin í ánnu, nú kemur risin, og hann tekur hana og koyrir hana í ein posa och fer avstað við henni; langt um leingi koma tey hagar, sum risin býr; so sigur hann við hana: »Fjøríð mítt, fjøríð mítt, nú skalt tú veva mær vevin niður, inntil eg komi aftur.« So fór hann avstað aftur, och gentan settist at veva; nú kemur lítla trøllið och sigur: »Lyft meg upp um gáttina, gev mær bein at bíta och soð at leppa, so skal eg blásá tær vevin niður!« »Onei, ikki nái eg,« sigur gentan och skundar sær at veva; so fór lítla trøllið avstað aftur, men tá ið risin kemur aftur, nú er vevurin ikki niðri, och hann tekur gentuna och brýtur ryggin á henni och tveitir hana aftur um hurðarbak.

Tá ið hengan gentan ongantíð kemur aftur, sendir pápin ta næstelstu gentuna í ánnu at vaska tveingir, men tað gongst henni tað sama; risin kemur, koyrir hana í ein posa och fer avstað við henni; tá ið hann kemur heim, sigur hann við hana: »Fjøríð mítt, fjøríð mítt, nú skalt tú veva mær vevin niður, inntil eg komi aftur.« So fór hann avstað aftur, och gentan settist at veva; so kemur lítla trøllið och sigur: »Lyft meg upp um gáttina och gev mær bein at bíta och soð at leppa, so skal eg blásá tær vevin niður.« »Onei, ikki nái eg,« sigur gentan och skundar sær at veva; so fór lítla trøllið avstað aftur; um kvøldið kemur risin aftur, och vevurin er ikki niðri, och hann tekur och brýtur ryggini á gentuni och tveitir hana aftur um hurðarbak.

Tá ið nú heldur ikki hengan gentan kemur aftur, sendir pápin ta yngstu gentuna í ánnu at vaska tveingir; hon er ikki meir enn komin í ánnu, nú kemur risin, koyrir hana í posan och fer avstað við henni; tá ið tey koma hagar til, sum risin býr, sigur hann við hana: »Fjøríð mítt, fjøríð mítt, nú skalt tú veva mær vevin niður, inntil eg komi aftur.« So fór risin avstað aftur, och gentan setti seg at veva; bíða, nú kemur lítla trøllið och sigur: »Lyft meg upp um gáttina och gev mær bein at bíta och soð at leppa, so skal eg blásá tær vevin niður.« »Ája, stakkalin,« sigur gentan, och so fer hon och lyftir tað upp um

gáttina og gevur tí bein at bíta og soð at leppa; so fór lítla trøllið at blása, og tað blásti og blásti, og skjótt var vevurin niðri; tá lítla trøllið fór avstað aftur, gav tað gentuni eina krukku við sálvu og segði við hana, at hvat ið hon smurdi hesa sálvuna uppá, sum brotið var, so bleiv tað heilt aftur. So fór gentan at leita gjögnum húsini; tá finnar hon báðar systrarnar aftan fyri hurðarbak við brotnum ryggi; hon smyr so av hesi salvuni upp á ryggin á teimum, og við tað sama var hann heilur aftur. So koýrir hon tær í eina kistu og sigur við tær, at nú mugu tær liggja stillar og ikki lálast um vón, ihvat tær hoyra, men dersum risin fer at gloppa kistulokið, so skulu tær siga: »Eg síaggi teg, eg síaggi teg.« Tá ið nú risin kemur aftur og sær, at vevurin er niðri, er hann so ógvuliga glaður og sigur við gentuna, at nú skulu tey giftast og biður hana nú pynta seg og heingja ein stóran pott av kjøti uppyvir, tí nú fór hann út at bjóða í brúdleyp; ája, sigur hon, men biður hann gera sær ta tjenastu at taka hesa kistuna við og bera hana heim til húsini hjá pápa hennara og seta hana á skorsteinin, men ikki mátti hann hyggja í hana, tí hon så hann, ihvar ið hann var; so tók hann kistuna upp á bakið, og so fór hann avstað; tá ið hann hevði gingið nakað, hugsar hann við sær, at nú skal hann fara at hyggja, hvat ið er í kistuni, tí nú man hon ikki síggja; so setur hann kistuna av sær: »Eg síaggi teg, eg síaggi teg,« hoyrir hann tað láta. »Tað eru eini grúilig eygur, hon hevur,« hugsar hann, men tá ið hann hevur gingið ein langan veg aftrat, skal hann aftur fara at hyggja í kistuna; aftur hoyrir hann, tað letur: »Eg síaggi teg, eg síaggi teg.« »Tað eru eini ónatúrlig eygur, hon hevur,« heldur hann og fer aftur til gongu, men tá ið hann er komin so langt, at hann er farin aftur undir sýnuna, hugsar hann, at nú sær hon ikki; so setur hann kistuna av sær og skal fara at gloppa lokið, men aftur láta tær niðri í kistuni: »Eg síaggi teg, eg síaggi teg.« Tá helt hann fyri: »Nei, hon sær í gjögnum bjørg og bláar skorar;« so tók hann kistuna aftur á bakið og gekk so allan vegin til húsini hjá pápa hennara og setti kistuna á skorsteinin; so fór hann at bjóða øllum risunum í brúdleyp. Tá ið hann var farin avstað, fór gentan at kynda upp elð og hongdi ein stóran pott av kjøti uppyvir; so pyntaði hon eina klótum í stásklæðini, sum hon skuldi vera í, og setti hana við eldin. So læt hon seg sjálvan í nakrar gamlar spjarrar, og so fór hon til gongu heim; tá ið hon hevur gingið nakað, nú móter hon einum flokki av risum; teir spryrja, hvor hon er. »Eg eiti Kola,« sigur hon og ger seg so ógvuliga neyðarsliga. »Tví vorð tær, Kola,« siga teir. »Ólká eru vit, vit fara okkum til Tundurbý at drekka mjøð og klára vín, tví vorð tær Kola,« og so fóru teir sín veg. Tað er ikki meir enn ein lóta, nú móter hon øðrum risaflokkinum; teir spryrja, hvor hon er. »Eg eiti Kola,« sigur hon; »tví vorð tær Kola, far fyri bjørg og bláar skorir(!), ólká eru vit, vit fara okkum til Tundurbý at drekka mjøð og klára vín, tví vorð tær Kola.« Teir fara nú sín veg, men tá ið hon hevur gingið eina lótu, móter hon uppaftur tí triðja risaflokkinum, og har er risin sjálvur uppií, og hon er so bangin fyri, at hann skal kenna hana, og hon ger seg enn meira neyðarsliga, tá teir spryrja hana, hvor hon fer. »Eg eiti Kola,« sigur hon; »tví vorð tær Kola, far fyri bjørg og bláar

skorir(!), ólíka eru vit, vit fara okkum til Tundurbý at drekka mjøð og klára vín, tví vorð tær Kola,« siga teir og fara so sín veg, og glað var hon; hon slapp nú vegin fram heim aftur til foreldrini í øllum góðum, og glað vóru tey, tá tey fingu allar deturnar aftur.

Risin fór nú heim við øllum risunum, sum hann hevði boðið í brúdleypp; tá ið teir koma inn, og hann sær hetta sita pyntað við eldin, skal hann fara at kyssa brúðrina, tí hana helt hann tað vera; hann tekur tvørtur um klótuna, og bæði detta í eldin og kolast upp, og allir risarnir fóru at gráta, og tað var ein grúiligr grátur, teir grótu, so takið fór av húsunum.

6. Blóðmørskeppurin til prestin

Tá ið Kálvur lílti var prestur í Sandoy, skuldi hann messa soleiðis, og hetta varð sagt við einum gomlum messulag:

»Hoyra tit bøndrakonurnar, sum ganga í kirkjuna til prestin,
saktans máttu tit havt ein blóðmørskepp
ella eina vinstur til prestin.

Tá kom ein kona við einum blóðmørskeppi,
hon kastaði hann á altarið, so hann skräðnaði.

Da svarede præsten og sagde:
Maadelig pølse er altid bedst,
hvad enten den er af ko eller hest.«

Og aftursvarið hjá meinigkeitini skuldi vera:

»Koen, hesten, pølsen, præsten.«

JÓHANNA MARIA SKYLV HANSEN (1877—1974) härstammade på både fädernet och mödernet från Nólsoy. På grund av sitt giftermål med fyrmästaren Anders Hansen, dansk till borden, var hon bosatt på flera olika platser såväl i Danmark som på Färöarna. När mäken pensionerades år 1945 flyttade de först till Nólsoyarbygd och efter sju år till Tórshavn, där hon bodde till sin död.

När barnen var vuxna började Maria Skylv samla och teckna ner gamla sägner och minnen om äldre levnadsförhållanden. Delar därav publicerades i *Gamlar götur I—IV*. I hennes uppteckningar förekommer emellertid inga folksagor. Först efter upprepade övertalningsförsök förmåddes hon att för författaren berätta tre sagor, av vilka de två nedan anförla skämtsagorna senare spelades in. Den tredje sagan handlar om en prästfru, som inte ville föda barn (AT 755). Hennes version av denna sagotyp skiljer sig något från Jakobssens uppteckning av samma saga (nr 76, s. 627).

7. Gegónin

Einaferð var tað ein maður og ein kona. Hann royndi at gera alt gott fyri konuna, men einki var nóg gott. So var hetta galid, og so var hatta galid, og tað var tað, at hon vildi sleppa sær av við hann. Hon forklagaði hann fyri kongi, og hvat var hon at skylda honum fyri, tað vita vit ikki. Men boð kom frá kongi, og hann skuldi mota hjá kongi, og kongur sigur við hann, at hviss ikki maðurin fekk forsvarað seg ella nakað — kongurin var so illur — hviss hann ikki skaffaði honum eina gegón til í morgins ári, so skuldi hann missa høvdið. Neyðars maðurin fór avstað, illa hýrdur, og møtir einum manni — einum gomlum manni. Hesin gamli sigur við hann: »Hví ert tú so múlatrútin í dag?« Ikki var lógið, sigur hann, um hann var illa hýrdur, sigur hann, tí soleiðis var. Hvussu skuldi hann skaffa gegón, sum ikki visti, hvat gegón var. »Eg skal siga tær, hvussu tú skalt gera. Tú skalt siga við konu tína, at tú noyðist at rýma av landinum, fyri at kongur ikki skal fáa fatur í tær. Men so skalt tú fara upp á loftið, so hon ikki veit av, og gera hol niður ígjøgnum, soleiðis at tú sært, hvat ið fyriferst í stovuni, og so skalt tú spakuliga smoyggja tær upp á loftið og krógvá teg, og einki skalt tú siga uttan: »Hold fast,« tá ið tú heldur, at tað passar (tær) at siga hasi orðini.

Á jú, hann ger soleiðis, sum hesin hevur sagt við hann, og hvat galt? Og kvøldið kemur og nú verður borðreitt upp á stás, og har kemur ein maður, og tey gera sær til góðar, konan og hesin fremmandi maðurin, og kvøldið gongur av, so kemur songartið, og tey lata seg úr. Konan hon fer fyrst upp í seingina og biður hann rætta sær náttrottin. Nú — nú hon hevur finguð fatt í náttrottin, nú rópar maðurin á loftinum: »Hold fast!« Hon biður henda fremmanda mannin taka náttrottin frá sær. Aftur sigur hann: »Hold fast!«. Og áføst vóru tey við náttrottinum ímillum sín og so hann av loftinum og koyrilin í aðrarí hond og bankaði tey bæði av húsinum. Og so meðan, ávegis til kongaborgina, nú koma tey fram við eina kúgv, og kúgvin hon slettir halan fast í henda væl-signaða náttrott, og hann sigur: »Hold fast!«. So nú var so gott, at øll trý, hetta er titligha á morgni ella nærsagt á nátt. Nú eru tey komin undir vindeygað hjá kongi. Tey grótou og illa lótu og venaðu seg, og kúgvin beljaði, og kongur letur vindeygað upp og sprýr, hvat hetta er fyrir gangur og óljóð. »Hetta er gegónin,« sigur maðurin, og so fær kongur at vita, hvussu vorðið var, og kongur dømdi tað, at hann skuldi sleppa at skiljast frá konuni og sleppa at giftast upp aftur; men hon skuldi ikki sleppa at giftast upp aftur, og hann gav hesum manninum eitt gott livibreyð.

8. De tre røde gåsehoveder fra Betlehem

Tað var ein maður og ein kona. Konan var altið sjúk. So feilti henni hetta, og so feilti henni hatta. Hann fór eftir medikamentum, sum hon skuldi hava, so eitt og so annað, tað hjálpti hvørki eini ráð ella onnur. Hon segði: »Hviss ikki tú fert til Betlehem eftir teimum trimum »røde gåsehoveder«, so fái eg onga hjálp.« Og maðurin hann gav seg til at fara, og eisini hesin maðurin møtir

einum manni, og hann kærir sína neyð, og hesin maðurin, sum hann mötti, hann var handilsmaður og búði nakað nær við, og sigur hann: »Kom tú bara inn til mín; tú skalt organ veg fara til Betlehem.«

Og — so tá ið tað líður móti kvøldi, nú fer hesin handilsmaður inn til konuna og biður hana vælsgnaða vera lova sær at seta tveir posar inn í stovuna hjá henni — tað er bara til í morgin. »Jú, gaman í,« sigur hon, og bileggar-ovnur var, og har kemur ein húskallur dragsandi við tveimum so tungum, tungum posum og setir teir nakað varliga, hvør sínumegni bileggarovnин.

Ája, so kemur kvøldið, og nú kemur aftur maður at vitja. Nú — nú var hon frísk, nú behøvdust eingi gásarhøvd úr Betlehem tað kvøldið.

Og tað gongur akkurát soleiðis, sum eg segði tykkum frá í hinari söguni. Tey ótu og drukku og gjørdu sær til góðar, inntil songartíð varð; men tá ið tey høvdu latið seg úr og skuldu fara í seingina, tá letur úr øðrum posanum:

Vil du, som sidder i kakkelovnskrogen som jeg
vil du, som sidder i kakkelovnskrogen som jeg
så tager vi vores køller og tærsker dem begge af

og so hvør sín knív sprettu teir posan upp og hvør sín koyril í hondina, og bæði blivu bankaði av húsunum.

KOMMENTAR¹⁾

1. *Revurin og kellingin*. AT 15+2. Sagan om stöld ur ett gemensamt förråd genom att spela gudfar (AT 15) är känd i hela Europa, men de agerande djuren är inte alltid desamma. I Norden berättas sagan nästan uteslutande om räven och björnen, medan katten och musen är aktörer i bröderna Grimms saga av samma typ. På Färöarna berättas sagan dels om räv och isbjörn, dels om katt och mus. Båda versionerna har upptecknats av Jakobsen, men han har endast återgivit den förstnämnda i dess helhet (nr 51, s. 436 och 607). Reinerts saga är ett exempel på antropomorfiering av en djursaga, såtillvida som björnen ersatts av en kvinna. Han har dessutom kombinerad sagan med det bärande motivet i sagan om hur björnen förlorade sin svans genom att fiska med den i en isvak (AT 2). Men eftersom björnen här ersatts av en kvinna, har poängen i den senare delen av sagokompositionen gått förlorad.

¹⁾ AT + nummer hänyvisar till Aarne-Thompson, *The Types of the Folktale*. (FFCommunications 184.) Helsinki 1961. Hänyvisningarna till Jakobsen avser *Færøske Folkesagn og Æventyr*. København 1898—1901.

2. *Bartal beinleysi*. AT 838. Denna sagouppteckning är ensamstående inte bara i den färöiska utan i hela den nordiska sago-traditionen. Som muntlig tradition är sagotypen väl företrädd på Irland och den förekommer på spridda håll på kontinenten, t. ex. i Holland, Ungern, Bulgarien, Balticum. I litteraturen å andra sidan uppträder denna sedelärande historia redan under medeltiden, framför allt i predikosamlingar, och den har översatts till olika språk och vid upprepade tillfällen, t. ex. till danska i Aisopos' fabler och i Johannes Paulis »Skempt og Alvor«. I de äldre framställningarna är det fadern som straffas för sin försumliga uppfostran av sonen genom att denne på galgen biter av honom näsan, ibland örat. Modern uppträder i samma situation först i den fabelsamling, som under 1400-talet sammanbragtes av den tyske läkaren Steinhöwel och år 1556 översattes till danska av Christiern Pedersen. I denna version biter emellertid sonen örat av modern, inte näsan som i Reinerts uppteckning. Som en jämförelse kan nämnas att båda dessa versioner uppträder i den iriska traditionen.

Aven om Angelika Reinerts berättelse ytterst kan föras tillbaka på litterär tradition, torde detta samband ligga ganska långt tillbaka i tiden. I hennes framställning har nämligen historien fått ett mycket speciellt handlingsförflopp och den berättas närmast som en verlig händelse med namns nämnande.

3. *Krakudóttir*. AT 480+510. Sagan om styvsystrarna — den ena god och den andra ond — vilka som lön för sitt arbete får välja var sitt skrin, är i den färöiska sagotraditionen alltid kombinerad med sagan om Askungen (AT 510). Övergången till den senare sker, när den snälla och hjälpsamma flickan i sitt skrin finner tre vackra klänningar. Den på de flesta håll välkända sagan om Askungen, som förlorar sin sko, när hon skyndar hem från festen eller kyrkan, tycks på Färöarna inte ha berättats som en självständig saga utan endast som avslutning på sagan om skrinen. I Jakobsens tryckta sagosamling finns två varianter med denna sammankoppling av de två sagotyperna (nr 19a och b, s. 309) och bland hans primärapptekningar finns ytterligare två med snarlikt innehåll.

Súsanna Samuelsens här återgivna saga visar samma kombination,

men den skiljer sig från de äldre uppteckningarna genom att benämningen *Krákudóttir* åsyftar styvdottern, inte den onda styvmoderns dotter. Upptecknaren har känt det nödvändigt att lämna en förklaring till namnet: flickan var klädd i trasor. Denna användning av namnet sammanfaller med norska och svenska utformningar av sagan, där flickan på grund av sin klädsel kallas *Kråkeskinnskjolen*, *Kråkskinns-Maja* och liknande. I västskandinavisk tradition har namnet *Kráka* i regel använts på samma sätt som redan i Eddan, nämligen som benämning på en ond, ofta trollkunnig kvinna. Súsanna Samuelsens användning av detta namn hör därför inte till gammal färöisk tradition utan är ett nytt, kanske tillfälligt, inskott.

Utmärkande för den anförda sagan är vidare att den otvetydigt har använts i pedagogiskt-moraliskt syfte. Hushållsgöromålens utförande beskrivs nämligen i detalj och i slutet betonas värdet av »dubbel skönhet«, dvs. både en inre och en yttre skönhet, varvid särskilt påminns om den glädje man får av att glädja andra.

4. *Tann kolluta muan ella Mua kodd*. AT 327 A. Denna saga är en färöisk motsvarighet till bröderna Grimms saga om Hans och Greta i pannkaks- eller pepparkakshuset. Sagotypen har vid spridning i hela Europa både som muntlig tradition och i tryck. På Färöarna tycks sagan ha varit populär. Jakobsen har publicerat tre varianter (nr 10 a, b och nr 11, s. 274f.) och bland hans primäruppteckningar finns ytterligare sex stycken. Alla dessa uppteckningar, liksom även den här anförda, bygger på en gemensam kärna: en blind käring står och mal, med ett stående uttryck konstaterar hon att någon stjäl mjölet, barnen fångas och pojken sätts på gödning, käringen lurar att visa hur pojken skall bete sig när han skall lagas till mat (på spett, i kittel, i ugn) och dödas. I tre varianter dödas hon i samband med att pojken skall skära bort en vårtå på hennes hals. Gödningsmotivet saknas här. Till denna jättesaga, som förmodligen är gammal på Färöarna, har i två uppteckningar i inledningen löst fogats det grimmska pannkakshuset såsom i Súsanna Samuelsens framställning av sagan. Vad som annars framför allt karakteriseras hennes framställning är den tydliga tillrättaläggningen för små barn.

5. *Kola*. AT 311. Denna sagotyp hör till en av de rikast företrädda i den färöiska såväl äldre som yngre sagotraditionen. Jakobsen har publicerat inte mindre än fem uppteckningar av den (nr 2 a—c, s. 245f. och nr 2d—e, s. 603f.) och av de nämnda informanterna i sen tid har alla utom Maria Skylv Hansen återgivit den. Sagan är välkänd i hela Europa, inte minst i Färöarnas grannländer Norge, Danmark och Island.

Redan Jakobsen observerade att det fanns stora likheter mellan de färöiska och de isländska formerna av sagan (Jakobsen, s. XXXI). Senare undersökningar¹⁾ har bekräftat hans iakttagelser och de sentida uppteckningarna styrker dem ytterligare.

Trots olikheter i ingressen slutar alla de färöiska sagorna av denna typ på ett och samma sätt: sedan flickan lurat jätten att bära hem systrarna i en säck, klär hon en trädloss i sina egna kläder och sätter den vid elden, varpå hon försvinner från jättens håla. Detta motiv utgör avslutningen även i de flesta isländska sagorna. I Danmark dock är motivet sällsynt och i Norge har det fått en annan utformning.

Såväl i de färöiska som i de isländska sagorna möter flickan under flykten jätten, vilken inte känner igen henne, och ett samtal utspänner sig. Detta motiv saknas på de flesta andra håll, därfor att flickan där i likhet med sina systrar blir hemburen av jätten i en säck. Det senare motivet uppträder i två av de färöiska uppteckningarna.

Sambandet mellan färöisk och isländsk tradition framgår ännu tydligare av det namn, som flickan ger sig själv vid mötet med jätten. I tre av de färöiska uppteckningarna kallar hon sig *Kola* och i en av dem för *Kola króka*. Dessa namn motsvaras i de isländska sagorna av *Koltrýna* och *Kolrassa krókríðandi*. Benämningarna syftar på att flickan svärtat sig i ansiktet med sot för att inte bli igenkänd. Det färöiska *Kola króka* torde vara en förvanskning av isländskans *Kolrassa krókríðandi*. Namnet uttrycker att hon rider på en eldraka. En annan namnförvanskning ser ut att upp-

¹⁾ Christiansen, R. Th., The Sisters and the Troll. (Studies in Folklore. In Honor of Stith Thompson. Utg. W. Edson Richmond. S. 25. Bloomington 1957.)

träda i två av de sentida uppteckningarna, den ena från Sandoy och den andra i den här anfördta sagan från Nólsoy. På jättens fråga varifrån flickan kommer uppges i den förstnämnda att hon kommer från *Dunsvík* och i den andra att hon kommer från *Tundurbý*. Dessa namn skulle kunna vara förvanskningar av det *Dumbungsdal*, som nämns i en av de sagor, som publicerades 1856 i Jón Árnasons *Íslenzkar Þjóðsögur og æfintýri* (II, s. 464). Samtalet mellan jätten och flickan förs i versform i de isländska sagorna. Rudiment av ett sådant framställningssätt finns i de nyssnämnda sentida färöiska uppteckningarna.

Aven i sagans indledning finns en direkt likhet mellan de färöiska och de isländska formerna: jätten frågar flickorna, om de vill dragas eller bäras. Detta motiv uppträder i tre av de färöiska varianterna. I tre andra börjar sagan med motivet om det förbjudna rummet, åtminstone antydningar däröm. Detta motiv är i Danmark och Norge den vanligaste ingressen till denna saga. I resten av de färöiska varianterna får flickorna i uppdrag att spinna eller väva ett ogörligt kvantum, varvid ett övernaturligt väsen erbjuder sin hjälp. Detta motiv har närmat sagan mer eller mindre utförligt till en annan sagotyp, de tre hjälpende kvinnorna (AT 501).

I de färöiska varianterna av sagotypen AT 311 uppträder visserligen motiv som återfinns i både Danmark och Norge, men dessa är få och i allmänhet vagt utformade i jämförelse med de motiv som är gemensamma med de isländska varianterna. Med undantag för några enstaka isolerade områden i Norge återfinns dessa motiv inte på något annat håll i Norden eller annorstädes, varför man kan tala om en särskild redaktion av sagotypen. Likformigheten kan möjligen bottna i ett samband av gammalt datum, men materialet är för tunt för att man med säkerhet skall kunna avgöra detta. Helt visst har emellertid den färöiska utformningen av sagan rönt ett starkt inflytande från isländskt håll, åtminstone under senare tid.

6. *Blóðmørskeppurin til prestin*. AT 1741*. Denna skämthistoria om en präst, som inte är nöjd med sitt tionde, har enligt AT endast noterats i Sverige, Finland och Estland, men enligt uppgift har den även upptecknats på Island. Det är inte otroligt att anekdoten är

känd på flera andra håll, fastän den inte blivit registrerad i tryckta index.

Att prästen och menigheten mässar på danska i denna annars på färöiska berättade och om färöiska förhållanden vittnande historia behöver inte betyda, att den har danskt ursprung utan kan lika gärna spegla det faktum att kyrkospråket på Färöerna var danska ända in på detta århundrade.

I den färöiska versionen är denna anekdotartade saga knuten till den sägenomspunne prästen *Kálvur Lítli*, vilken levde på Sandoy under slutet av 1300-talet. Det har förmodligen legat nära till hands att sätta denna historia i samband med just honom. Overallt i sägnerna framställs han nämligen som en girig person, vilken plågar menigheten på mångahanda sätt. I en enklare form har historien uppstuckits i Jakobsen bland övriga sägner om *Kálvur Lítli* (nr 20, s. 62), där den genom anknytning till en annan lika sägenomspunnen person i Färöarnas äldre historia, husfrun i Húsavík, ytterligare har befästs som en sägen.

7. *Gegónin*. AT 571 B. Ordet *gegónin* motsvaras i danska sagor av *himphamp*, *fiddelomging* m. fl. och på andra håll av *simfarum*, *wirrwarr* och andra liknande obegripliga ord, som hittas på för att den otrogra hustrun skall bli kvitt den äkte mannen. Den magiska formel med vilken mannen senare får hustrun och hennes älskare att fastna i obscena situationer, säges på danska på samma sätt som i den närschläktade sagan om guldgåsen, vid vilken också allt fastnar (Jakobsen nr 78, s. 628). Detta torde tyda på att sagorna för inte så länge sedan övertagits från danskspråkigt håll.

8. *De tre røde gæsehoveder fra Betlehem*. AT 1360 C. Den färöiska formen av den över stora delar av Europa kända sagan om mannen, som gömmer sig i en säck och i mässande ton avslöjar den otrogra hustrun, står de danska versionerna mycket nära. Därpå tyder inte bara det på danska återgivna rimmet utan framför allt det för de danska sagorna karakteristiska motivet att mannen uppmansas gå till Betlehem efter gäss. Maria Skjylv Hansens förmenande att sagan kommit till Färöarna genom danskt tjänstefolk kan sannolikt vara befogat.

SUMMARY

The author gives in this article an account of the collecting of folktales in the Faroe Islands during the last decades and presents four informants and eight of their tales. In a commentary she has classified the folktales (AT + number) according to Aarne-Thompson's international system, *The Types of the Folktale* (1961), and has given information about their relation to the local tradition.

Collecting of folktales in former times has been done mainly by one person, the Faroese philologist Jakob Jakobsen, who was travelling in the islands for that purpose in 1892–93 and in 1898. Parts of his records, which are kept in the national library in Tórshavn, he published in *Færøske Folkesagn og Æventyr* (1898–1901).

In the fifties the author of this article made an inventory and classification of Faroese folktales, among which Jakobsen's collections made the greater part. At the same time she initiated the collecting of folktales of today by sending out questionnaires. In the sixties and the seventies a native collection activity developed in close connection with the department of Faroese language and culture at the Faroese academy, *Fróðskaparsetur Føroya*.

The following folktales have been published in the article:

1. The Fox and the Hag. AT 15+2.
2. The Legless One. AT 838.
3. The Crowdaughter. AT 480+510.
4. The Hornless Cow. AT 327 A.
5. Kola (the name of a sooty girl). AT 311.
6. The Parson's Black Pudding. AT 1741*.
7. Gegónin (an invented word). AT 571 B.
8. The Three Red Goose-heads from Bethlehem. AT 1360 C.